

Н.В. Шемякіна, А.А. Пономаренко
Інститут економіки промисловості НАН України

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

© Шемякіна Н.В., Пономаренко А.А., 2013

З використанням інституціонального підходу досліджено умови формування фінансово-інвестиційного механізму забезпечення інноваційного розвитку на ринкових засадах за допомогою поширення використання лізингу. Визначено роль інститутів у сучасних умовах господарювання та особливості надання фінансових послуг, однією з яких є лізинг.

Ключові слова: інституціональний підхід, фінансово-інвестиційний механізм, інноваційний розвиток, лізинг.

N.V. Shemiakina, A.A. Ponomarenko
Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine

INSTITUTIONAL BACKGROUNDS OF FINANCIAL SYSTEM IMPROVING OF INNOVATIVE SUPPORT FOR UKRAINE

© Shemiakina N.V., Ponomarenko A.A., 2013

The article is devoted to research conditions of the financial and investment mechanisms support of innovative development based on market principles with wide use of leasing, applying institutional approach. The role of institutions in the modern business environment and characteristics of financial services, one of which is leased, have been defined.

Key words: institutional approach, financial and investment mechanism, innovative development, leasing.

Постановка проблеми. Економічні перетворення у будь-якій державі, яка включається у процеси глобалізації та інтеграції, зокрема і в Україні, у сучасних умовах здійснюються на інноваційно-інвестиційній основі, що є одним з визначальних чинників економічного розвитку. У сучасній господарській системі інноваційно-інвестиційний процес залежить від руху капіталу, який зумовлений рівнем розвитку фінансової системи. Створення стійкої фінансової системи є одним з напрямків стратегічних перетворень в Україні, а також базовою передумовою економічного зростання [1]. Перехід до інноваційного розвитку промисловості і модернізація вітчизняної економіки ускладнюється багатьма обставинами, які зумовлюють відставання української економіки від більшості розвинених країн по багатьох показниках, що характеризують розвиток інноваційної сфери та її інвестиційного забезпечення в умовах неадекватного інституційного середовища. Сьогодні склалися інституціональні утворення, які демонструють свою недостатньо ефективну роботу, що пов'язано насамперед з швидкістю впровадження реформ і копіюванням інституційних структур із Заходу, без врахування специфіки вітчизняної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи економічного аналізу інститутів і механізмів їх підтримки наведено у працях Т. Веблена, Дж. Коммонса, Р. Коуза, Д. Норта, О. Ульямсона та інших видатних учених – основоположників “старого” та нового інституціональних напрямків економічної теорії. Серед робіт, що розглядають різні аспекти інституціональної економічної проблематики, автори звертались до праць зарубіжних і вітчизняних

авторів: І.В. Бережного, В.П. Вишневецького, В.В. Вольчика, Т.В. Гайдай, В.В. Дементьєва, О.В. Іншакова, С.Г. Кирдиної, А. Некипелова, К.С. Сабліна, Д.П. Фролова.

Недостатність ресурсів для фінансування інноваційної діяльності як на рівні держави, так і на рівні підприємства, є однією з головних проблем економіки. Інституціональні перетворення у національній економіці сприяли стрімкому розвитку фінансового сектору, але незважаючи на позитивні тенденції, не було створено ефективного фінансово-інвестиційного механізму забезпечення реального сектору на засадах довгострокового інвестування. Недосконалість інституціонального середовища істотно ускладнює здійснення ефективної інвестиційної діяльності, тому пошук шляхів її активізації та підвищення ефективності фінансування і кредитування капітальних вкладень не втрачає своєї актуальності та потребує комплексного та системного дослідження.

Постановка цілей. Аналіз можливостей інноваційного розвитку промисловості на основі виявлення інвестиційних резервів є важливим напрямком дослідження проблеми підвищення інвестиційної активності через взаємодію фінансового і реального секторів економічної системи України. У контексті цієї проблематики, а також відповідно до сучасних умов господарювання, фінансово-інвестиційний механізм повинен мати характеристики, які відповідають вимогам ринкової економіки, сприяти активізації інвестиційної діяльності та забезпечувати необхідну динаміку відтворення національної економіки. Тенденції сьогодення припускають взаємодоповнювальне використання ринкових і неринкових джерел, форм і методів фінансування економічного розвитку, які сприяють формуванню довготермінових грошових ресурсів у реальному секторі економіки. Накопичення ресурсів, формування і розвиток капітальної бази, створення інвестиційного потенціалу дає змогу говорити про ефективність цього механізму. Як базова умова для інвестицій і інноваційного розвитку підприємництва сьогодні розглядається ефективність інститутів.

Дослідження умов забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку за допомогою створення адекватного для ринкових умов фінансового механізму зумовлює постановку таких цілей дослідження:

- визначення ролі інститутів у сучасних умовах господарювання та їх впливу на здійснення якісних перетворень економічних систем;
- обґрунтування доцільності поширення фінансового посередництва як одного з напрямків удосконалення інституційної структури фінансового ринку;
- розкриття особливостей фінансових послуг, однією з яких є лізинг, у забезпеченні потреб інвестиційного розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Кризові явища в українській економіці призвели до зниження технологічного і технічного рівня виробництва, а відповідно й до зменшення обсягів виробництва, втрати конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. Тому найголовнішою з умов створення сучасної інтегрованої у світове виробництво економіки та досягнення сталого економічного зростання в Україні є нагромадження основного капіталу, що виступає як довготривалий чинник здійснення відповідних інноваційно-інвестиційних змін в економіці.

Основою оновлення господарських систем та розвитку конкурентоспроможності економік усіх провідних країн світу становлять інновації. Як відзначають учені, впровадження інновацій дає змогу забезпечити стійкість національної економіки по відношенню до коливань кон'юнктури світових ринків товарів, послуг і сировини [2, с. 32]. З іншого боку, стійкість є відображенням процесу розширеного відтворення. Широке розповсюдження інновації отримують за наявності певних умов, насамперед інституційного середовища. В.П. Вишневецький та В.В. Дементьєв розглядають інноваційну активність і потребу в інноваціях як інституційне явище, яке не є істотною або природною потребою індивіда, і його існування зумовлено певним суспільним упорядкуванням. Попит підприємства на інновації являє собою попит на них з боку власника активів, який прийматиме рішення про виділення інвестицій на інноваційні стратегії тільки у тому випадку, якщо матиме відповідну мотивацію [3, с. 9]. Учені обґрунтовують відсутність мотивацій або попиту на інновації створенням таких умов, коли вдосконалення технології і організації

виробництва не є базовою умовою отримання прибутку. Інновації можуть потрапити до кола інтересів власника лише тоді, коли сприяють збільшенню його особистого доходу, а те, який шлях отримання економічного прибутку вибирає власник, визначається системою суспільних інститутів (формальних і неформальних), що домінують у цьому суспільстві.

В Україні сформувалися інститути і ринкові механізми, подальше перетворення інституціонального середовища, викликане необхідністю формування господарської системи, здатної ефективно функціонувати в умовах ринкової економіки, тобто досягнення якості її інститутів. Інституційне середовище, яке адаптувалось до потреб економічних змін, забезпечує взаємозв'язки між суб'єктами, сприяє зниженню трансакційних витрат і невизначеності. У контексті сучасних поглядів об'єктивно необхідною рушійною силою будь-якої конкретної діяльності і базовою категорією інституціональної теорії, як підкреслюють О.В. Іншаков і Д.П. Фролов, виступає інституція, а інститути являють собою складніше явище [4, с. 56]. Здійснюючи характеристику процесів інституційного реформування, Т.В. Гайдай відзначає складність відбору запозичених інституційних зразків, інертність (стійкість) наявних традицій і звичок, а також суперечливий характер адаптації інституційних запозичень до існуючого неоднорідного неформального і формального інституційного середовища [5, с. 61]. Крім того, навіть у межах конкретної галузі однієї країни сприятливі інституційні умови для цього періоду можуть мати зворотний ефект у тривалій перспективі, а інновації, істотні для одного інституційного середовища, можуть настільки ж природно бути відсутніми в іншому [6, с. 43].

Д. Норт, під час формування нового підходу до розуміння процесу економічних змін, виходить із уявлення про те, що насамперед від якості інститутів залежить економічне зростання, що також визнається у межах старого (традиційного) та нового інституціоналізму. Однак, незважаючи на визнання впливу якості інститутів на основні економічні показники, В.В. Вольчків і І.В. Бережний відзначають, що з впровадженням “якісних” інститутів можна інкорпорувати потрібні правила, рутини та інститути, але не отримати ефективної інституційної структури [7, с. 57]. Під інституційною структурою суспільства розуміється певний набір інститутів, що створюють матриці економічної поведінки, які визначають обмеження для суб'єктів господарювання, які формуються у межах тієї чи іншої системи координації господарської діяльності. Інституційна структура являє собою переважно формальні інституційні обмеження, що визначають можливі організаційні форми і варіанти економічних взаємодій у тих чи інших конкретних сферах і галузях економіки. Саме інституційна структура визначає конкретні правила і механізми здійснення економічних взаємодій, враховуючи галузеві та інші особливості ведення господарської діяльності [8, с. 67]. У зв'язку з тим, що у сфері економічної діяльності відбуваються постійні зміни, які супроводжуються ускладненням господарського та соціального середовища, А.Д. Некіпелов звертає увагу на потребу у формуванні та розвитку адекватних інститутів, а не тільки концентрації на дослідженні функціонування існуючих (тобто інститутів більш-менш розвиненої ринкової економіки). Інститути визначають середовище, у межах якого кожна людина прагне до максимізації рівня свого добробуту. Здійснюючи свої дії відповідно до власних інтересів, людина реагує на сигнали навколишнього світу і тим самим модифікує його, викликаючи мінливість економічних інститутів [9, с. 8]. Згідно з принципом комплементарності, бажаний економічний ефект досягається тільки через взаємопов'язані інституційні зміни [10]. Характер інституційного середовища, що складається у суспільстві, визначають базові інститути, які задають рамки та обмеження для дії допоміжних інститутів. Частка останніх впливає на застійні явища або зміни у розвитку соціально-економічних систем [11]. В економічній літературі звернено увагу на необхідність врахування того, що процес інституційних змін є складним, багатофакторним і еволюційним [7, с. 58], і являє собою один з визначальних напрямків реалізації економічних змін у господарській практиці. Як підкреслює Т.В. Гайдай, складність полягає у масштабності інституційних перетворень та відсутності власних інституційних зразків, що сформувалися згідно з досвідом розвинених країн в результаті тривалого природно-еволюційного відбору [5, с. 62]. Отже, складність інститутів зростає через їх еволюцію, при цьому ефективність інститутів досягається у результаті збільшення спеціалізації агентів і зростання ступеня розподілу ролей і ризиків.

Економічні перетворення залежать від здатності суспільства формувати продуктивні, стабільні, чесні і в той самий час гнучкі інститути, які мають змінюватися у відповідь на зміни політичної та економічної обстановки. Інституційні зміни можуть стати результатом змін у формальних правилах, неформальних нормах або їх виконанні [12, с. 21]. Якісні інститути укладають бажані контракти, визначають параметри ефективної інституційної структури і роблять можливим використання переваг з саме ринкової координації господарської діяльності. Отже, економічні зміни на макrorівні і мікрорівні пов'язані з виникненням, зміною та функціонуванням інститутів, які стабілізують і структурують взаємодію між економічними агентами. У цьому контексті можна погодитись з думкою вітчизняних учених, що фінансовий ринок за інституційною ознакою являє собою специфічний спосіб організації та взаємодії елементів системи фінансового ринку, тому потребує створення відповідних фінансових інститутів, здатних забезпечити ефективний розвиток фінансового ринку і виконання ним основної функції. Сьогодні в Україні створення фінансових інститутів – учасників фінансового ринку відбувається доволі нерівномірно, що призводить до відсутності можливості їх ефективного функціонування і відсутності довіри з боку власників заощаджень [13, с. 138].

Зростання потреб виробництва у капіталі викликає зміни у фінансуванні, та, як наслідок, у структурі фінансово-інвестиційної системи, що виражається у вдосконаленні інструментів залучення коштів та виникненні різних форм організації фінансування інвестицій. Основною ознакою вітчизняного фінансового сектору є переважання банківських установ. Із 2000 р. в Україні була зроблена спроба відтворити американську модель фінансового сектору з певним розділенням комерційної та інвестиційної банківської справи. Але через останню фінансову кризу, спекулятивний характер діяльності інвестиційних банків мав для США негативні наслідки, тому таке розділення сьогодні припиняє своє існування. З метою підтримання стійкості ринку капіталу та забезпечення належного захисту інвесторів, Комісія з цінних паперів США поширює регулювання банків та сприяє отриманню небанківським фінансовим установам рівних із банками конкурентних умов на ринку [14, с. 42]. Враховуючи досягнення світової економічної науки стосовно розвитку фінансових систем взагалі та фінансового посередництва зокрема, що між моделями фінансового сектору та його ефективністю немає явного зв'язку, у сучасній економіці важливого значення набуває якість і доступність фінансових послуг.

Інститут фінансового посередництва у більшій своїй частині є запозиченим для національної економіки, оскільки його розвиток не став наслідком природної еволюції вітчизняної фінансової системи. У світовій практиці банківським і небанківським фінансовим інститутам належить значне місце у забезпеченні потреб економіки за допомогою надання фінансових послуг. Зміни у фінансовій сфері, які відбулися у другій половині ХХ ст., створили умови щодо появи нового напрямку, пов'язаного з ефективним розподілом ресурсів – фінансової послуги, яку надає фінансовий посередник, ґрунтуючись на наявності у нього інформаційних переваг і виконуючи функцію зниження трансакційних витрат. Крім двох основних трансакційного та інформаційного підходів, пов'язаних з поглибленням фінансового посередництва, розглядається також концепція забезпечення ліквідності і концепція управління ризиками. З початку 1990-х років спостерігається зростання визнання позитивного впливу фінансового посередництва на економіку. Теоретичні та емпіричні дослідження свідчать про те, що добре розвинена фінансова система сприятливо впливає на економіку загалом. Отже, ефективний розподіл капіталу в економіці сприяє економічному зростанню [15]. Фінансові системи, як правило, розвинені в багатших країнах. Зокрема, в країнах, які мають високі доходи, банки та інші фінансові посередники стають активнішими і ефективнішими. За мірою того, як країни стають багатшими, значення страхових компаній, пенсійних фондів, пайових інвестиційних фондів тощо піднімається до рівня ролі банків. Існує деяка тенденція, яка полягає у тому, що національні фінансові системи стають ринково орієнтованішими на зростання добробуту [16]. Перший крок у розумінні посередників полягає в дослідженні особливостей фінансових ринків, на яких вони відіграють важливу роль, і виділення того, що дає їм змогу надавати корисні послуги. Важливо розуміти, чим контракти, які надаються посередниками, відрізняються від інших контрактів, не пов'язаних з ними, і чому фінансові контракти, укладені через посередників, є оптимальними [17]. Для сприяння довготривалому

економічному зростанню тип фінансової системи (bank-based або market-based) не має значення, а важливим стає загальний рівень розвитку фінансової системи.

Надаючи характеристику теоретичній моделі фінансової системи України, учені відзначають, що її сучасна організаційна побудова як сукупність усіх фінансових органів та інститутів, які беруть участь в управлінні фінансовими потоками (Міністерство фінансів, Державна податкова служба, Держказначейство, Національний банк), із закріпленням головної ролі у цій моделі за Мінфіном України, підпорядкована інтересам бюджету. Такий стан відповідає, швидше, фінансовому устрою радянської економіки, в якій державний бюджет відігравав визначальну роль у забезпеченні потреб господарської системи, а фінансовий ринок – другорядну. Але в умовах трансформації економіки провідне місце повинен займати фінансовий ринок як база існування організаційних інститутів фінансової системи – банків, страхових компаній, інвестиційних компаній, пенсійних фондів тощо [18, с. 39].

Світова практика характеризується ускладненням інвестиційної сфери і швидким розвитком індустрії інвестицій. Наслідком інституційного розвитку фінансового сектору провідних країн світу, а також впливу глобалізації, є посилення конкуренції на фінансових ринках, що стимулює фінансові установи диверсифікувати свою діяльність з метою закріплення позицій у різних підсекторах фінансової системи. Введення нових інструментів у вітчизняну практику залежить від стану середовища, тобто з метою поглиблення і розширення інвестиційного ринку необхідні певні інституційні зміни. Залежно від обсягів капіталу в країні, для забезпечення його обертання потрібні ті чи інші інститути, інструменти і механізми, які можуть бути використані стосовно конкретних умов. Сьогодні в Україні кількісні та якісні параметри ринків не дають можливості виявитися загальним закономірностям фінансових ринків як механізму перерозподілу інвестиційних ресурсів. Надлишок капіталу в одному місці викликає його нестачу в іншому, при цьому кількість власників сконцентрованого капіталу завжди істотно менша, ніж кількість місць, де спостерігається його брак. Усуненню такого дисбалансу через реалізацію своїх функцій в економічній системі сприяє ефективно функціонуючий фінансовий ринок. У той самий час оптимізація обсягів і структури джерел інвестицій залежить від економічних та інституціональних обмежень фінансового ринку.

Вирішення проблеми ресурсного забезпечення є принциповим серед великої кількості питань, пов'язаних з модернізаційними процесами та переходом до інноваційної моделі розвитку. У цьому контексті інвестиції та їх джерела є однією з основних проблем модернізації. Для здійснення перетворень та подальшого розвитку вітчизняного господарства формування інвестиційного потенціалу являє собою один із визначальних напрямків. Інвестиційна активність, яка зумовлена ефективністю фінансово-інвестиційного механізму, мотиваціями суб'єктів господарювання та інституційними умовами, є однією з головних передумов модернізації. Враховуючи те, що інноваційно-інвестиційну активність сьогодні можна розглядати як “вузьке місце” у господарській діяльності, необхідно визначити основні обмеження і джерела ресурсів з метою усунення негативних явищ і виявлення інвестиційних резервів. З цих позицій фінансові ринки повинні бути прозорішими і доступнішими для будь-якого учасника, що безпосередньо пов'язано зі зниженням витрат входу на ринок, і отже, появою нових можливостей для українських підприємств. Згідно з підходом Д. Нортона, саме інститути як фундаментальні чинники функціонування економічних систем в довготривалій перспективі, визначають рівень трансакційних витрат в економіці [19]. Це дає змогу говорити про те, що інституційне середовище формує простір можливостей вибору інвестиційних джерел для господарюючих суб'єктів. Зміни у розвитку соціально-економічних систем знаходяться під впливом сукупності інститутів, які вже існують у суспільстві, а також формуються. Їх взаємозв'язок встановлює інституційний порядок, що ототожнюється ученими з інституційною структурою суспільства [11].

У зарубіжній і вітчизняній практиці лізинг є одним із видів фінансової послуги. В українському законодавстві це закріплено у законі України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”. Тому під час дослідження лізингової діяльності доцільним є виходити з положень теорії фінансового посередництва, яка використовує як предмет

дослідження функції, цілі та механізми функціонування фінансових посередників. Ще у 1912 р. Й. Шумпетер, у своїй класичній праці “Теорія економічного розвитку” звертав увагу на роль фінансового посередництва, зокрема банківського кредитування, у фінансуванні нових комбінацій і зв’язок між кредитом і здійсненням нововведень [20, с. 137]. Лізинг є однією з форм вираження кредитних відносин, яка виникла у результаті необхідності задоволення потреб виробництва, вдосконалення форм і методів фінансування, та відповідає потребам здійснення інтенсифікації відтворювальних процесів. І хоча кожна з країн, які мають розвинену систему господарювання, має свої особливості, лізингові відносини набули поширення у практиці фінансування інвестицій та інновацій.

Основоположниками теорії фінансового посередництва визнаються Джон Г. Герлі і Едвард С. Шоу, які пов’язали економічний розвиток із розвитком фінансової системи, встановили зв’язок між процесом економічного розвитку та виникненням і функціонуванням різних типів фінансових посередників. У господарській системі фінансові посередники сприяють ефективному перерозподілу ресурсів в економіці, здійснюють зв’язок між кредиторами і позичальниками. Крім того, надають послуги з оцінки альтернативних засобів фінансування та можливих втрат під час їхньої реалізації, тобто знижують витрати, пов’язані з визначенням найефективніших об’єктів інвестування; розробляють стратегії управління ризиками та мобілізації ресурсів; здійснюють корпоративний контроль. Основні функції фінансових посередників в економіці розглянуті у класичній праці Р. Мертона та З. Боді [21].

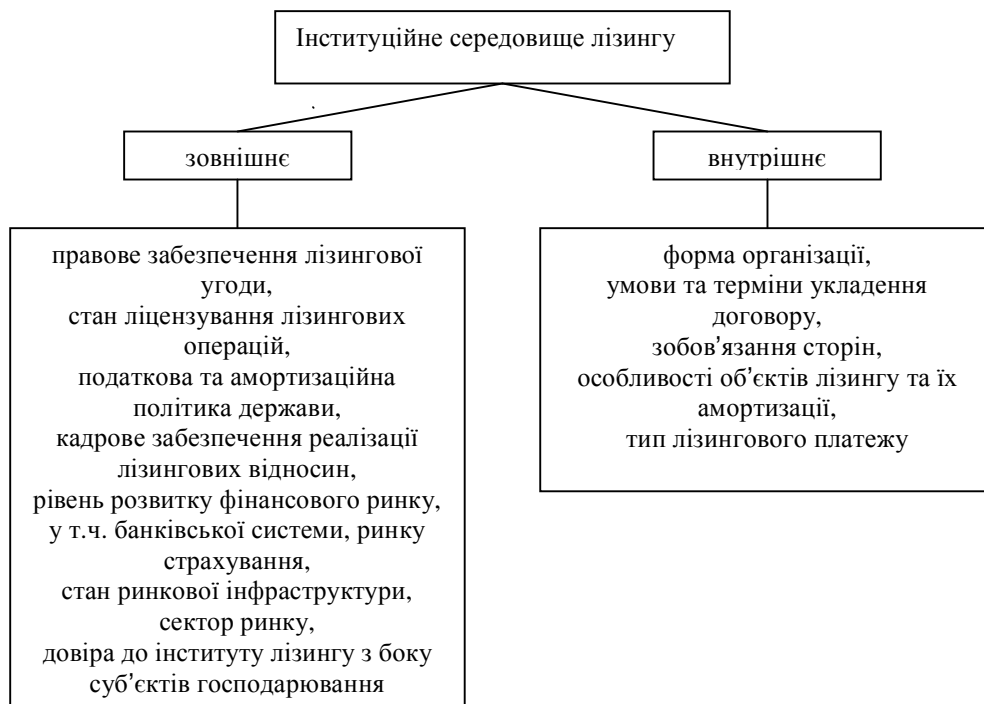
Світова практика сьогодні має різні стратегії інституційного розвитку фінансових систем, основні відмінності яких полягають в домінуючому джерелі фінансування потреб економіки та структурі інститутів. Наслідком відмінності інститутів є різний розподіл функцій і ризиків між економічними агентами, що діють у сфері фінансування інвестицій. Прагнучи прискорити процеси інституціональних змін, економічні системи що розвиваються, як правило, запозичують сучасні інститути найефективніших західних економік.

Традиційно лізингові компанії виступають у ролі посередників, що сприяють інвестиційному процесу. Лізинг широко використовується в усіх галузях промисловості, є заміною боргового фінансування, і отже, розширює спектр фінансово-інвестиційних альтернатив для господарюючих суб’єктів. Але використання лізингу доцільне, коли він передбачає деякі переваги порівняно з традиційними формами фінансування. Під час адаптації цього інструмента фінансування капітальних інвестицій у вітчизняну практику необхідно враховувати, що переваги можуть бути реалізовані тільки у межах певного середовища. Для виникнення відповідних передумов застосування лізингу в промисловому секторі необхідні якісні зміни середовища, які підвищуватимуть ефективність використання лізингу. Під середовищем у цьому випадку розуміється сукупність зовнішніх і внутрішніх умов, під впливом яких відбуваються зміни у функціонуванні та розвитку будь-якого конкретного явища. Коли середовище виявляється непристосованим до введення, у цьому випадку такої запозиченої ззовні передової форми фінансування як лізинг, він може бути нею не сприйнятий. Сьогодні в Україні лізинг не може слугувати своїм класичним цілям, оскільки таких цілей наявне інституціональне середовище не породжує. Отже, один і той самий інструмент або механізм у різних умовах його функціонування має різну корисність.

На рисунку показані чинники, що формують зовнішнє і внутрішнє інституціональне середовище лізингу.

Лізингову угоду можна розглядати як продукт, структура якого формується відповідно до запитів клієнта та загалом включає формування ціни, податкові питання, а також управління ризиками; крім того, може бути зумовлено наданням сервісних послуг постачальниками тощо. Необхідною умовою, за якої лізингова угода буде укладена і яка визначає зацікавленість сторін у практичному застосуванні цього виду діяльності, є отримання вигоди усіма учасниками. Для досягнення поставленої мети організаціями, що беруть участь в угоді, інтегруються на певний термін, оформляючи ділові відносини за допомогою укладення контрактів, під час складання яких повинні дотримуватися норми, встановлені законодавством, що є проявом впливу зовнішнього інституційного середовища. У процесі обговорення договору кожна організація впливає на його

зміст, ступінь якого визначається становищем учасників, а характер – мотивами, цінностями, побажаннями, традиціями тощо. У цьому випадку спостерігається вплив внутрішнього інституційного середовища.

Чинники, які формують зовнішнє та внутрішнє інституціональне середовище лізингу

Під час укладання лізингового контракту на час його дії для учасників угоди відбувається зміна умов їх функціонування. Контрактна форма дає змогу регулювати виникаючі багатоаспектні взаємовідносини, які викликані необхідністю функціонування на певний період як єдиного механізму різних за своєю сутністю (організаційна структура, формальні і неформальні правила ведення бізнесу, цінності тощо) організацій. Для подолання можливого виникнення бар'єрів і суперечностей потрібно докласти певних зусиль, що набувають в окремих випадках матеріальної форми. Інакше кажучи, інтегрування незалежних одна від одної організацій зумовлює появу трансакційних витрат. По відношенню до лізингового контракту трансакційні витрати класифікують як такі, що виникають до укладення контракту і після укладення контракту. З причини виникнення трансакційні витрати можуть являти собою інформаційні витрати, витрати ведення переговорів, витрати специфікації і такі, що виникають із захисту прав власності, витрати опортуністичної поведінки. Лізингова угода – це сукупність окремих організацій, кожна з яких піддається впливу як зовнішнього, так і внутрішнього інституційного середовища, яке є характерним тільки для неї та має трансакційні витрати до укладання контракту. Кожна організація функціонує у своєму власному інституційному середовищі, сформованому під впливом специфіки як галузі, так і вибраної концепції здійснення господарської діяльності. При цьому потрібно враховувати, що коли організації вступають у лізингові відносини, виникає якісно новий рівень їх взаємин. У результаті формується зовнішнє і внутрішнє середовище для цієї групи організацій і виникають трансакційні витрати, загальні для групи та зумовлені процесом тимчасової інтеграції – витрати після укладення контракту. Трансакційні витрати є невід'ємною складовою лізингових відносин, як і діяльності будь-якої іншої організації. Особливість трансакцій лізингових угод міститься у тому, що лізингова угода включає розмаїття відносин, основними з яких є відношення купівлі-продажу та саме лізингу. Під час підготовки та укладання лізингової угоди трансакційні витрати можна визначити як сукупність витрат пошуку контрагентів, ведення переговорів, підписання та реалізації контрактів. Залежно від конкретних умов структура трансакційних витрат

може змінюватися. Лізингові відносини являють собою багаторівневу систему взаємодії економічних суб'єктів, яка формується з метою забезпечення ефективності використання лізингу. Залежно від постановки проблеми вибудовується схема взаємодії та визначається склад учасників лізингової угоди, вид і форма лізингової операції. У господарській практиці ускладнення економічних відносин пов'язано з посиленням значущості інституціональних чинників розвитку, і як наслідок, виникненням і впливом трансакційних витрат. Враховуючи свій характер, трансакційні витрати можуть бути виправдані, якщо сприяють якісному розвитку. У той самий час рівень трансакційних витрат може бути наслідком неефективності інститутів.

Висновки. Проведений аналіз дає змогу зробити висновок, що інституціоналізація ринкових форм господарювання в Україні повинна бути спрямована на розвиток суспільства, основу якого становлять науково-технічний прогрес і модернізація соціально-економічної системи.

За результатами дослідження встановлено, що інституціональні умови в Україні не сприяють здійсненню перетворень, подоланню ресурсної незабезпеченості та переходу до інноваційного розвитку. Наслідком цього є ускладнення умов господарювання за умов застосування відсталих технологій, що зумовлено відсутністю інвестиційного потенціалу та недостатністю використання можливостей фінансування інвестицій, що надаються ринком. Така ситуація сприяє існуванню основних проблем підприємств: неефективне використання ресурсів, низька прийнятливості до науково-технічного прогресу і слабка мотивація керівників та працівників підприємств до якісних зрушень.

Враховуючи обмеження інвестиційних ресурсів у сучасних умовах, являється доцільним розширення застосування лізингу, що сприятиме появі додаткових інвестиційних ресурсів у реальному секторі економіки.

У сучасних умовах лізинг, з боку вітчизняних підприємств, можна розглядати як інноваційний напрямок інвестування капітальних вкладень.

Перспективи подальших досліджень. Розвиток інвестиційної діяльності є визначальним чинником стану відтворювальних процесів на усіх рівнях господарської системи. Для реального сектору національної економіки невирішеною залишається проблема залучення інвестиційних ресурсів з позиції відтворювального аспекта, пов'язана зі зміною макроекономічних умов, в яких функціонують підприємства. Відтворення капіталу підприємств безпосередньо залежить від стану засобів виробництва, можливості їх своєчасної модернізації та заміни. Недостатній розвиток існуючих фінансових інституційних структур не створює передумов їх ефективної участі у схемах фінансування господарської діяльності. Ця ситуація свідчить про наявність у нашій країні інвестиційного механізму, який не орієнтує господарюючих суб'єктів на оновлення активної частини основних фондів, тобто відтворення продуктивного капіталу.

1. *Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки / Комітет з економічних реформ при Президенті України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf.* 2. *Саблін К.С. Роль інституціональної середовища в формуванні інститутів розвитку / К.С. Саблін // Journal of Institutional Studies (Журнал інституціональних досліджень). – 2012. – Т.4, №2. – С.32–41.* 3. *Дементьев В.В. Почему Украина не инновационная держава: институциональный анализ / В.В. Дементьев, В.П. Вишневский // Науч. тр. Донецкого национального технического университета. Серия: Экономическая. – 2009. – Вып. 36–1. – С. 5–12.* 4. *Иниаков О.В. Институция – ключ до розуміння економічних інститутів / О.В. Иниаков, Д.П. Фролов // Економічна теорія. – 2011. – №1. – С. 52–62.* 5. *Гайдай Т.В. Институция как инструмент институционального экономического анализа / Т.В. Гайдай // Экономическая теория. – 2006. – №2. – С. 53–64.* 6. *Вишневский В. Инновации, институты и эволюция / В. Вишневский, В. Дементьев // Вопросы экономики. – 2010. – №9. – С. 41–62.* 7. *Вольчик В.В. Группы интересов и качество экономических институтов / В.В. Вольчик, И.В. Бережной // Экономический вестник Ростовского государст-*

венного университета. – 2007. – Т5, №2. – С.57–66. 8. Вольчик В.В. Иерархия институтов в рамках хозяйственного порядка / В.В. Вольчик, И.В. Бережной // *Terra Economicus*. – 2009. – Т.7, №2. – С.65–73. 9. Некипелов А. Становление и функционирование экономических институтов: от “робинзонады” до рыночной экономики, основанной на индивидуальном производстве / А. Некипелов — М.: *Экономистъ*, 2006. – 328 с. 10. Amable B. Institutional Complementarity and Diversiti of Social Systems of Systems of Innovation and Production // *Review of International Political Economy*. – 2000. – Vol.7. – No.4. – P. 645–687. 11. Курдина С.Г. Институциональная структура современной России: эволюционная модернизация. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mp.ra.ub.uni-tuebingen.de/28981/>. 12. Норт, Д. Понимание процесса экономических изменений [Текст] / пер. с англ. К. Мартынова, Н. Эдельмана; Гос. ун-т, Высшая школа экономики. – М.: Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2010. – 256 с. 13. Школьник І.О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку: монографія / І.О. Школьник. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, УАБС, НБУ, 2008. – 348 с. 14. Коваленко Ю. Формування комплементарної моделі фінансового сектору економіки / Ю. Коваленко // *Вісник Національного банку України*. – 2012. – №7(197). – С. 42–47. 15. Levine, R. (1997) *Financial development and economic growth: Views and agenda*, *Journal of Economic Literature* 35, 688–726. 16. Demirgüç-Kunt, A., and Levine, R. (1999). *Bank-Based and Market-Based Financial Systems*, Policy Research Working Paper 2143, Washington: World Bank. 17. Diamond, D.W. (1984). *Financial intermediation and delegated monitoring*, *Review of Economic Studies*. – Vol. 51. – 393–414. 18. Науменкова С.В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури: монографія / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко. — К.: Університет банківської справи, Центр наукових досліджень Національного банку України. – 2009. – 384 с. 19. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. – М., 1997. – 137 с. 20. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й. А. Шумпетер / предисл. В. С. Автономова. – М.: ЭКСМО, 2007. — 864 с. – (Антология экономической мысли). 21. Merton RC, Bodie Z. *A Conceptual Framework for Analysing the Financial Environment In: the Global Financial System*, 1995.